

VISSZHANGOK ROMÁNIÁBÓL

FOLYÓIRATUNK MÁRCIUSI SZÁMA, ismertette Magyarországot és Románia viszonyát, idézte Bethlen István múlt évi karácsonyi cikkét, aki kérdezte:

„Mit tegyünk?

Az első lépés csakis a román állam vezetőivel való közvetlen tárgyalás lehet. Végre meg kell értenie a legelvakultabb román sovinsztánnak is, hogy a báránytürelemnek is vannak határai és bármennyire nincs legcsekélyebb szándékunk sem, hogy belügyeibe avatkozzunk, de a Romániához való normális viszonyunk tisztán és kizárólag attól függ, hogy magyar testvéreink milyen elbánásban részesülnek? Mindent el kell tehát követnünk, hogy megértéshez jussunk velük, mert célunk valóban nem Európa nyugtalan! tása, hanem kizárólag csakis az erdélyi magyarság sorsának biztosítása.“

Hogy e felvetett kérdésre román oldalról mi lesz a válasz, akkor beváltottuk nyíltan, hogy nem tudjuk. A karácsonyi cikkhez román oldalról hovatovább mind több megjegyzés, hírlapi cikk kapcsolódott; azután Bethlen István írta meg húsvéti cikkét s annak nyomán ismét jöttek a válaszok Erdélyből és Bukarestből s igaz, hogy ma is, ha azt kérdezzük, hogy mi lesz a felvetett eszme sorsa: lehet-e a románokkal komolyan beszélni? ma is csak azt tudjuk felelni, hogy még nem tudjuk. De azt hisszük, hogy a magyar közvélemény, a „Magyar Szemle“ olvasói kell hogy ismerjék, hogy mi történik, kell hogy tudják, hogy meddig jutottunk s lássák, hogy a román közvélemény és sajtó hogyan reagál, hogyan néz kinyújtásra készülő kezünkre? Nem elég, hogy tudomásul vegye, hogy Bethlennek tapsol a képviselőház — vele kell hogy érezzen, háta mögött kell hogy álljon az egész trianoni Magyarország, éreznie kell, hogy itt az egész magyar faj sorsáról van szó, egy olyan nagy kérdésről, melyet sem gyűlölettel, sem illúziókkal nem lehet megoldani, hanem csak faj szeretettel és megértéssel. Erdély szeretetével.

EMLÉKEZNÜNK KELL mindenekelőtt arra,¹ hogy alig két hónappal a karácsonyi cikk megjelenése előtt hangozott el a milánói beszéd, mely izgalomba hozta az egész román közvéleményt: akkor fenyegette egy székelyföldi román lap szentbertalan-éjszakával a magyarokat. Az a hangulat ez év kezdetén sem tűnt el. Januárban, Pop Valér iparügyi

¹L. „Berlin, Milano és Bukarest“ című cikket a Magyar Szemle ezévi januári számában.

miniszter látogatásával kapcsolatosan Erdélyben, írta a mérsékelt hangulatú „Adevéru” cikkét, melyben elmondja, hogy az észak-erdélyi megyékkel mindez ideig senki sem törődött, Máramaros, Szatmár, Szolnok-Doboka kiesett a politikai érdeklődés köréből. „A novemberi beszéd kellett hogy eljőjön” — írja a lap —, „hogy ez megváltozzék és e vidékek szószólói meghallgatásra találjanak s egy miniszter jelenjék meg ottan, aki a román állam létezését érzékelhetővé tegye. Ma Máramarostól le a Bánságig az összes megyék, melyek eddig teljes nemtörődömség áldozatai voltak, az érdeklődés központjába kerültek és egy teremtő dinamizmus érverését érzik.”

Ilyen és még ilyenebb volt a légkör, mely a Bethlen-cikkkel való foglalkozás külső kereteit nyújtotta.

Január közepén a kolozsvári magyar lapban, a „Független Újság”-ban, jelent meg az első nyilatkozat felelős román államférfiú részéről. Lapedatu, a szenátus elnöke, kiváló történettudós, a román akadémia elnöke és két Bratianu-féle liberális kormány volt kultuszminisztere, hallgató, magába zárkózott ember, nyilatkozatát is írásban adta a lapnak, kétségtelenül hiteles. Elsősorban kijelentette, hogy a cikket nem olvasta.

„De ha lényegük az.” — folytatta mégis —, „amit önök közölnek velem, vagyis az az óhaj, hogy Románia és Magyarország között barátsági szerződés jöjjön létre közvetlen tárgyalások útján; továbbá, ha Bethlen István gróf őszintén javasolja, hogy a tárgyalások sikerének érdekében a revízió kérdését el kell távolítani, nem látom semmi komoly akadályt hasonló tárgyalások megindításának és esetleg a szóbanforgó barátsági szerződés megkötésének. Mindehhez azonban előbb meg kell teremteni a szükséges légkört.

És itt Bethlen István grófnak és híveinek nagy és jelentős szerep jut: le kell csendesíteniök a magyarországi revíziós izgatást, mely a romániai antirevizíós mozgalom ellenhatását kiváltotta. Csak ily módon teremthető kedvező légkör a tárgyalások számára. Erre a légkörre azoknak a kötelezettségeknek a teljesítésekor is szükség van, melyeket mindkét fél a népkisebbségekre vonatkozó békeszerződési szakaszok végrehajtására vonatkozólag vállaltak.

Románia annak idején elfogadta ezeket a rendelkezéseket, — folytatta Lapedatu a megszokott román gondolkozásmóddal — és őszintén kereste, hogy meg is valósítsa azokat. Bizonyosság erre a magánoktatási törvény, a választási és a közigazgatási törvény stb.

Az utóbbi években a kisebbségek között több kérdésben elégedetlenség támadt, ami egyrészt a revizionista izgatás, másrészt az anti-revizionista visszahatás nyomán keletkezett közhangulatnak köszönhető.

Tehát, hogy megkezdődhessenek a Bethlen István gróf által óhajtott tárgyalások a Románia és Magyarország közötti barátsági szerződés megkötésére, feltétlenül szükséges, hogy mindenekelőtt lecsendesedjenek a kedélyek és az őszinte, kölcsönös bizalom légköre alakuljon ki a két állam között.”¹

Hogy az interjú kérő hírlapíró hogyan ismertette a cikket Lapedatuval, aki nem tud magyarul, azt nem tudjuk, de kétségtelen, hogy félreértés volt: Lapedatu azt hitte, hogy a karácsonyi cikk a „revízió kérdésének eltávolítását” javasolja, holott erről a cikkben nincs szó és a „8 Órai Újság”-nak adott újévi interjújában Bethlen István a megértést a kisebbségi szerződés rendelkezéseinek megtartása mellett egyenesen a „népszövetségi paktum revíziós szakaszának élő joggá való válásától” teszi függővé.

¹ „Független Újság”, 1937 január 17.

Az első pillanatban látható volt, hogy a kérdés nehézsége a revízió. Félre nem érhetően, nyersen beszél erről minden román tényező, sajtó és számottevő közéleti férfiú. Az első lépésnél egyéb nem is volt várható.

Az egyik legnagyobb bukaresti román lap, a „Curentul“, „Román-magyar közeledés“ című cikkében szövegezte a kérdéshez. Bevezetésében a cikk egészen hamis úton indul: azt tételezi fel, hogy Magyarországnak Romániához és Jugoszláviához való közeledését Németország kezdeményezte. Aztán rátér Bethlen István „hírhedt és kihívó“ cikkére, mely közvetlen tárgyalások megindítását ajánlja a két állam között.

„Ilyen ajánlattevővel nehéz zöldasztalhoz ülni. Románia mégis késznek nyilatkozott a megegyezésre, sőt meg is kezdődött a terület előkészítése. Egy transzilvániai magyar közlés a napokban azt fejtette, hogy Bidu székelyföldi prefektust a magyar párt kérésére áldozták fel a román-magyar kibékülés kérdésével kapcsolatban, mivel túlnagy buzgóságot mutatott a székelyföldi elrománosítottaknak nemzetiségükhöz való visszatérésében.¹ Egyébként a legilletékesebb hivatalos helyről is (a cikk Antonescu külügyminiszter nyilatkozatára céloz, amit később fogok megemlíteni) kijelentés történt a múlt héten, hogy a megegyezés előkészületei megtörténtek. A dolog tehát komoly stádiumba jutott s a legnagyobb figyelemmel kell hogy kialakulását kövessük.

Mi egyelőre arra emlékeztetünk, hogy Románia semmi módon sem hagyhatja ki egy ilyen, Magyarországgal folytatandó tárgyalásból a kölcsönösséget s miután a tárgyalásokat Berlin a területi igényekről való lemondása alapján kívánja Budapestről, mi nem tárgyalhatunk magyar hivatalos körökkel, mielőtt azok meg nem változtatják a Gömbös által a hivatalos kormányprogrammba felvett pontot: a területi revíziót.

Megindult-e tényleg e tekintetben Budapesten a változás, amint ezt Antonescu nyilatkozata után sejteni lehet? azt nem tudjuk. A megegyezés második feltétele: a kisebbségekkel való bánásmód kölcsönössége — akkor is fennmarad.“

Tekintve politikájának hátterét, talán ennél több megértést vártunk volna Gogától és környezetétől. Jelenlegi pártja, a „Keresztény Nemzeti Párt“, egy időben kacérkodott egy hasonló árnyalatú magyar alakulattal és vezére, Cuza, egy időben megfordult Magyarországon. Viszont magának Gogának nevéhez fűződik az úgynevezett „Csúcsai paktum“ megalkotása, melyről éppen most annyi szó esik a román politikában s amely a magyar kisebbség életének legfontosabb dokumentuma.

Goga sajtóságos körülmények között nyilatkozott a magyar-román megegyezésről. Marosvásárhelyt volt mint násznagy s a „Szabadság“ nagyváradi lap tudósítójával magyar-román kulturális kapcsolatokról beszélt: Adyról, az „Ember tragédiájáról“. „A darab új fordításával elkészültem“ — mondta — „és könyvalakban is meg fog jelenni; még budapesti elfogult irodalmi körök részéről is kedvező kritikát kaptam, ha nem is választottak be a Kisfaludy Társaságba ...“ Ebben a pillanatban kérdezte meg a hírlapíró, hogy mi a véleménye a karácsonyi cikkről. Goga volt ebben az időben talán az egyetlen román politikus, aki azt valóban és magyarul olvasta. „A cikket külföldön olvastam“ — mondotta — „s ezért nem volt még alkalmam, hogy válaszoljak reá. De az a véleményem, hogy Bethlen gróf

¹ Ezt az ostobaságot csak a gondolkodás jellemzésének teljessége kedvéért írtuk le.

nem volt elég őszinte és elég konkrét s nem értem, hogy tulajdonképpen hogyan képzei a közeledést a két állam között, mert tudatában kell lennie, hogy a két állam közötti esetleges közeledésnek egyetlen conditio sine qua non-ja az, hogy a revízió kérdése, mely csak romantikus képzelgések anyaga, szóba se kerüljön. Ha ezt magyar részről megértik, nincs semmi akadálya, hogy a közeledés akármelyik román politikai párt vagy felelős kormány részéről gazdasági és kulturális, de politikai alapon is meginduljon.“ A beszélgetés végén Goga kifejezte azt a megingathatatlan hitét, hogy — amiről szó sem lesz — a liberális Tátarescu-kormány után az ő pártja következik a kormányon, tehát az esetleges magyar-román tárgyalásokat velük fog kellő lebonyolítani.¹

A Goga-interjú azonban tulajdonképpen elkésett dolog volt: a párt lapja, a „fara Noastră“ sokkal előbb, a Lapedatu-nyilatkozattal kapcsolatban írt volt a kérdésről. „Pact de amidbe cu Ungaria?“ című cikkében megállapítja, hogy a közvéleményt komolyan kezdi foglalkoztatni Bethlen ajánlata.

„Egy ilyen gondolat az első pillanatban úgy tetszik, mintha a lehetlenségek közé tartoznék s a lehetetlenség nem a mi oldalunkon van, akik mindig arra törekedtünk, hogy a minket körülvevő államokkal jó egyetértésben éljünk, hanem Magyarország oldalán.

Hogy így van, csak arra az óriási revíziós propagandára kell hogy gondoljunk, melyet a magyar kormány a háború óta folytat a nyugati országokban. Mennyi erőfeszítés, mennyi elfecsérelt energia, milyen fantasztikus kiadások nem történtek, hogy a világot meggyőzzék a magyarok, illetve egy magyar osztálynak, a nemességnek a kimerájáról, amely romantizmusból és képzeldésből ered.“

S hogy az erdélyi magyarságot is belekeverje, folytatja:

„Mindezt az egész világ tudja, aminthogy éppen annyira ismertek a mi államunk keretei között élő magyarok irredentista megnyilatkozásai.“

S aztán végezi:

„Így aztán természetes, hogy a kérdésre: egyezzünk-e meg Magyarországgal? ez a feleletünk: egyezzünk, de csak egy feltétel alatt. A meg egyezést előzze meg a magyar vezetők gondolkozásmódjának gyökeres megváltozása; mondjanak le a revízióról és minden revíziós törekvésről. Mert egy ilyen megegyezésnek csak ebben az esetben volna állandó pecsétje, minden más körülmény között csak egy darab papírrongy volna.“¹

Mindez idáig a tisztesség határai között mozgott: mi kívánjuk a magyar kisebbség védelmét, a románok annak fejében kívánják a revízióról való lemondást; a két követelmény összeegyeztetése nehéznek látszik, de mire való a remény elvesztése, mire való a tárgyalások? A Goga nyilatkozata után való napon — nem éppen arra reflektálva — a magyar párt hivatalos lapja, a „Keleti Újság“ konstataulta, hogy egyelőre még „vajmi kevés konkrétum merült fel a két állam viszonyának kedvező fordulatáról, de éppen azzal bizonyítjuk jóhiszeműségünket, hogy mi ebből a kevésből is reményeket igyekszünk meríteni“.

¹ „Szabadság“, 1937 február 3.

² „Tara Noastră“ 1937 február 16.

Mikor a lap ezt írta, semmiesetre sem gondolhatott Iorgára, ki egy héttel előbb írt lapjában cikket. Ez a cikk, „Mitől fél Bethlen gróf?” megrendítette hitünket, hogy Iorgát komoly és korrekt államférfiúnak tartsuk; szerencse, hogy ő, akinek soha Romániában számottevő pártja nem volt, akkor sem, mikor kormányon volt, nem kerülhet hatalomra, mert vele igazán reménytelen volna minden tárgyalás.

Cikkében azt kérdi: hogyan lehetséges Bethlennel, egy olyan emberrel tárgyalni, illetve tárgyaljon Románia olyannal, aki azt mondja, hogy Romániát nem szeretheti és nem tisztelheti? „Nahát! én nem állok szóba csak azzal, aki szeret és becsül bennünket vagy mi őket.”

„Mégis van válaszunk Bethlen grófnak⁴¹ — végzi cikkét —, „amit meg kell adnunk. Ez az itteni kisebbségekkel való bánásmódunkra vonatkozik. Ezt a bánásmódot arra az esetre kell biztosítanunk, ha Magyarország nyíltan és minden pontját megtagadná a trianoni szerződésnek.

Mi széleskörű és biztos nemzeti életlehetőségeket nyújtunk a kisebbségeknek, nem mert kényszerít a trianoni szerződés (Romániát?), hanem, mert úgy akarjuk mi. Mert így parancsolja múltunk s mert így diktálja szívünk, ami megkülönböztet másoktól. Nemde, megértettük egymást, Bethlen gróf?”

Vájjon lehetséges-e, hogy mint jó keresztyén, Iorga ne ismerné a farizeus bibliai történetét?

A meglehetősen rideg megnyilatkozások mellett valamivel optimistább vélekedést képvisel Lupádnak, a kolozsvári egyetem történet-tanárának (aki melleleg a budapesti egyetem hallgatója volt) nyilatkozata, bár a karácsonyi cikket ő is olyan körülményekkel hozza összeköttetésbe, melyekhez annak a világon semmi köze nincs: Rosenberg ismerős „Beobachter“-beü cikkével, a Gömbös-kormány reformjainak elmaradása folytán keletkezett elégedetlenséggel Magyarországon és mi mindennel nem. Nyilatkozatának mégis ide iktatjuk két mondatát, mint amelyek némi megértést árulnak el: „őszintén bevalom” — mondta a tanár —, „hogy Bethlen gróf sajtónyilatkozatának jelentőséget tulajdonítottam... A közvetlen tárgyalásokat nemcsak lehetők, hanem szükségesnek tartom és ha jóhiszeműek, célravezetőknek is vélem.”

És Maniu Gyula, az erdélyi románságnak, akárhogyan is, mai napig is vezetője?

Maniu e kérdéssel szemben is megmaradt határozatlanságában, zárkózottságában. Pedig érdeklődött a dolog iránt. Ő maga kérte meg a nagyváradi „Szabadság” szerkesztőjét, Hegedűs Nándort, hogy küldje el neki a Romániába be nem engedett Pesti Napló karácsonyi számát, hogy olvashassa a Bethlen-cikket. De aztán, mikor arra került a sor, hogy meg is mondja nézetét, ezt írta Hegedűsnek:

„Hálám jeléül nagyon szívesen felelnék feltett kérdéseire, de két körülmény megakadályoz benne.

Az egyik: hogy nem vagyok barátja az interjúknak. A másik: Bethlen István milánói konferenciáját és karácsonyi cikkét, az abban foglalt érveléseket, következtetéseket és terveket nem lehet egy interjúval elintézni. A szerző kiválósága és a tárgy fontossága egyaránt megkívánja a tüzetesebb megvitatást.”

Minekünk, mikor ezt leírtuk, csak az jutott eszünkbe, hogy Maniu volt a gyulafehérvári rezolúciók szerzője és az: hátha a liberális kormány bukása után a nemzeti parasztpárt jutna kormányra s abban Maniu is résztvenne!

Mielőtt a karácsonyi cikk visszhangját befejeznők, visszatérünk egy nyilatkozatra, melynek több jelentősége van a bukaresti sajtó minden ellenségeskedésénél.

Február elején Antonescu külügyminiszter, hazatérve Prágából, nyilatkozott a sajtónak s ez alkalommal egy mondat szaladt ki száján: „Magyarország ma sokkal kevesebb ellenségeskedést mutat Romániával szemben, mint ahogyan hiszik.“

Mi ezzel kapcsolatban a magyar párt kolozsvári hivatalos lapjának, a „Keleti Újság“-nak a kommentárját írjuk ide; semmi jobban nem mutatja a karácsonyi cikk jelentőségét és értékét, mint ez a pár sor: az erdélyi magyarság felfakadó reménységét! „Megállapítjuk“ — írja a lap —, „hogy a bukaresti sajtó egyáltalában nincs összhangban a külügyminiszternek külföldi tapasztalatain alapuló kijelentésével s ha Antonescu azt állapítja meg, hogy Magyarország külpolitikája nem ellenséges Romániával szemben, akkor talán már azt is kilátásba helyezte, hogy a román-magyar viszony közeli javulására számít. Mert nem tagadjuk, hogy a romániai magyarság nem érdektelen szemlélő a román-magyar kapcsolat kialakulásában, mert azt reméli, hogy a külpolitikai légkör enyhülése a belpolitikai enyhülést is magával fogja hozni s megszűnik a mai áldatlan helyzet.“¹

MOST HÚSVÉTKOR megjelent Bethlen István „válasza egy karácsonyi cikk romániai visszhangjára“. Valójában alig válasz, mert nem volt mire válaszolni, hanem szabatos megállapítása és gondos indoklása a kérdésnek: hogy mit kívánunk mi, mire vagyunk készek és mit kell hogy a románok adjanak, hogy közöttünk létrejöhessen a megértés és a magyar-román viszony ne veszélyeztesse Európa békéjét.

A katonai egyenjogúság kérdése e cikk keretem túl esik s valószínűleg megoldást nyer Románia beleszólása nélkül is. De ott van a két kardinális kérdés: a romániai magyar kisebbség helyzete és a mi revíziós törekvéseink.

A húsvéti cikk megállapítja, hogy a magyarok elnyomása nem a revíziós propaganda életrekeltésével támadt, nem annak volt következménye, hanem megvolt azelőtt s a magyar revíziós propaganda csak ürügyet és alkalmat nyújtott az amúgy is folytatott kisebbségellenes politika számára. A két dolog, kisebbségi politika és revízió között semmiféle junktim nem lehet, az egyik kötelezettséget, a másik jogot képez, de a románok a revízió kérdését csak „a gyűlöletnek, a bosszúállás vágyának és az üldözés szellemének felébresztésére“ használják. Mi a népszövetségi paktumban biztosított revíziós jogunkról nem mondhatunk le, de készek vagyunk magunkat kötelezni, hogy a revízióra más formában mint békés úton, törekedni nem fogunk. A végén is — írta Bethlen István — „dacára komoly és súlyos ellentéteknek, mindkét nemzetnek vannak olyan komoly és életbevágó

¹ „Keleti Újság“, 1937 február 4.

közös érdekeik, melyek mindkettőre nézve indokoltá teszik, hogy megértőbb szomszédi viszony lehetőségeit keressék; ez pedig lehetséges, ha a két kormány úgy a kisebbségi kérdésről, mint a revíziós propaganda ügyéről barátságos eszmecserébe bocsátkozik és kölcsönös jóakarattal keresi a modus vivendi útját, mely úgy a két nemzet jövő viszonyának alakulása, mint az általános európai béke szempontjából csak termékeny lehet.“

Kinyújtott jobb ez, melyet ellenfél is elfogad, ha nem akarja konykolytatni az ellenségeskedést.

A karácsonyi cikke aránytalanul csekély visszhang kelt; de a húsvéti cikke halommal jött a válasz, a megjegyzés, sajtóban, politikusoktól. Egész kötetet képeznének összegyűjtve s mi csak egy párnak, az érdemesebbjének hangját ismertetjük.

„A békítő Bethlen gróf“ — ezzel a címmel írt vezető cikket a „Curentul“ főszerkesztője, Pamfil Seicaru képviselő; tudomásul veszi, hogy Bethlen „modus vivendi“-t keres Magyarország és Románia között s cikkének rendkívül nagy jelentőséget tulajdonít.

„Kétségtelenül végtelen nagy jelentősége van annak, hogy a magyar állam és a magyar nép egy olyan jelentős tényezője, mint Bethlen István, váratlanul megtér és észrevesz egy valóságot: hogy Románia Magyarország szomszédja. Bármilyen különösen hangzó is, tény, hogy a magyar politikusok nem bírták túltenni magukat azon, hogy ne vessenek ügyet egy államra és pedig egy hatalmas államra szomszéd-ságukban: Romániára.

A magyar szellem egyik sajátossága, hogy nem bír a történeti realitással számolni; valami elhomályosítja látásukat, képzelődésüket vetítik a tényekre s az eseményekből olyan következtetéseket vonnak le, amilyenek saját gondolataiknak megfelelnek.

Elismerem, hogy az élet realitásaival való első érintkezés nagyon nehéz, nehéz, mint egy súlyos álomból ébredve észrevenni a dolgok körvonalát. Elismerem, hogy Bethlen gróf tiszteletreméltó erőfeszítést tesz, hogy megszokja a világosságot, hogy hozzászokják a történeti valósághoz.“

Seicaru bőven idézve, részletesen ismerteti a cikket s aztán azt kérdi: mi vezeti mindezzel Bethlen grófot?

„Egy ellenállhatatlan vágy“ — feleli — „a megegyezés, egy realitás felismerése felé, mely sziklaszilárdan áll a magyar revizionizmus útjában: a román nemzet realitása. Gátakat emeltek, meghamisították a történelmet, de a román faj fejlődött, fejlődött szélesen, ellenállhatatlanul, korlátozhatatlanul. Ami volt, az nem lesz újra és nem lesz soha: a folyók nem folynak forrásaik felé s a történet nem változtatja meg menetét.

Ügylátszik, hogy ez az egyszerű, igénytelen igazság kezd a magyar államférfiak előtt is felderengeni.“

Seicaru továbbiakat vár Bethlen gróftól. Szeretné, ha más oldalról is megvizsgálná a problémát, őszinte számadást végezne és összeadná, hogy a nagy német és szláv tömegek között hány magyar él? Akkor tisztultabb revíziós gondolatokkal fordulna Románia és a fiatal román nép felé s a magyar gondolkozásmód a történelmi megértés és a magyar nép jövődjéről való gondolkozás revízióját hirdetné. „Vájjon megadatott-e a mai magyarországi nemzedéknek, hogy

ilyen revizionizmushoz közeledjék?“ „Alig hisszük“, végzi cikkét Seicaru.¹

Az „Universul“, az antirevizíós liga hivatalos lapja több alkalommal foglalkozott a húsvéti cikkel, melyek nagy részét maga a főszerkesztő, Stelian Popescu írta. Az „Universul“ lapjain mi megértésre, vagy csak tisztességes tónusra sem várhatunk. A terjedelmes cikkek-ből egy-egy töredéket idézünk, hogy megmutassuk hangulatukat. Például az április kilencediki cikkben:

„Azt kérdeztük magunktól: hogy lehetséges, hogy az egész világ füle hallatára, mikor a magyar sovinizmustól annyit kínzott román lélek sebei még nem hegedtek be; mikor még életben vannak azok, akik a magyar uralom alatt szenvedtek; mikor minden becsületes ember visszaemlékezik az elmúlt század utolsó felére: — hogyan lehetséges, hogy egy ember, olyan felelősséggel terhelve, mint Bethlen István olyan valótlanságokat állítson? Hogyan lehetséges az éppen Húsvét hetében?“

Aztán miután felsorolta a magyar uralom minden kegyetlenségét és rettenetességét, ő, Popescu, nem áttolja — igaz, nem húsvét hetében — hogy ezt írja: „Nincsen szabadság, amit a magyarok ne élveznének Romániában s amellyel vissza ne élnének: használhatják nyelvüket iskolában és templomban; van állampolgári joguk, sajtószabadságuk, vallásukat tiszteletben tartjuk“ és így tovább. Aztán említi, hogy Bethlen nehéz európai bonyodalmak árnyékait látja közeledni. „Ha ez így van“ — mondja Popescu egy korábbi cikkében —, „miért nem veszi Bethlen gróf revízió alá lelkiismeretét? miért nem tanácsolja országa kormányának, hogy mondjon le a revíziós politikáról, mely veszélyezteti a békét s a nemzetek biztonságát? Miért feszítik Budapesten a húrt, jóllehet az nem javítja a szomszédi viszonyt s nem szolgálja a békét?“

Ha nem is ilyen durván, a Keresztyén Nemzeti Párt sem fogadta előzékenyen a húsvéti cikket. Április 8-ikán a párt szervező gyűlést tartott Bukarestben s ezt az alkalmat használta fel Goga, hogy egészen röviden nyilatkozzék: „Én azt mondom Bethlen grófnak, hogy szomszédi viszonyunkat csak teljes őszinteségre lehet felépíteni. Mi a béke mellett vagyunk, de békét csak határaink tiszteletben tartása mellett ismerünk, mert azokat vér szerezte és vérrel fogjuk megtartani. Én ismerem a magyar vezető személyiségeket: állandó túlzásban és nagyzási mániában élnek. Békéről csak akkor lehet szó, ha Budapest határozottan és ünnepélyesen elismeri Románia határait.“

A párthoz közel álló „Porunca Vremii“ még határozottabb:

„Mi minden szomszédunkkal szemben a megegyezés politikáját folytatjuk s nincs okunk háborúra, de határainkat meg fogjuk védelmezni s lelki téren is fegyverkezünk azok ellen, akik azt meg akarják bolygatni. Nemzeti érdekeink elárulását jelentené egy olyan Magyarországgal való megegyezés, mely nem ismeri el határainkat. Az ilyen politika fásulttá tenné a román közvéleményt s szabad utat engedne a magyar revíziós mozgalomnak. Még azt a barátságot is feleslegesnek tartjuk, ha Magyarország kötelezné magát, hogy lemond a revíziós propagandáról, mert bizonyos, hogy hiányoznék belőle az őszinteség. . .

Hiábavalónak tekintjük tehát Bethlen gróf próbálkozását: nekünk nincs szükségünk Magyarországgal barátságára, amint nincs szükségünk

¹ „Curentul“ 1937 április 4.

gyűlöletére sem. Akármilyen lenne Magyarország ajánlata, megmaradunk álláspontunk mellett: korrekt szomszédi viszonyt kérünk, semmi egyébbet. Ezen túl a hitszegés kezdődik!“

A fennebbi cikkek után egészen meglepi az embert, ha Georghe Brătianu, a dezertált liberálisok pártjának elnökét, iassi-i egyetemi tanárt, egy egészen európai embert hall és olvas az ember. Brătianu hosszú cikkben foglalkozik Bethlen ajánlatával. Részletesen ismerteti a húsvéti cikk minden fejezetét s európai modorban polemizál velük: európai modorban, de román felfogással. Beismeri, hogy „az ilyen vitatkozást a végtelenig lehet folytatni, amelynek a végén is nem vezet semmi eredményhez“, ellenben van értelme, hogy feleljen Bethlennek arra a megjegyzésre, hogy a magyar kormány kész Romániát megnyugtatni, hogy revízióra csak békés formában gondol.

„Ha el is ismerjük“ — írja ehhez Brătianu —, „hogy ez valami, mindenesetre nagyon kevés. Azt jelenti, hogy a jelen körülmények között nem teszem a kést a nyakadra, hanem megvárom az alkalmat, míg más háborús körülmények téged megakadályoznak, hogy békés revíziómnak ellen tudjál állani. Ha egy ilyen nagylelkű ajánlattal megelégednénk, önfenntartási ösztönünkről nagyon rossz tanúbizonyságot tennénk, valamint előrelátásunkról is, ami ezideig nem hagyott cserben.“

De aztán így folytatja:

„Mit értékeljük hát Bethlen gróf ajánlatában? Elsősorban magát az ajánlatot és azt, hogy megtette. Ha nem is önmagában, de az európai helyzet világos megértése következtében kétségtelen jelentősége van. Ne felejtjük, hogy Bethlen gróf cikkei összeesnek a jugoszláv politika utolsóideji fejlődésével: a belgrád-szófiai paktummal és a belgrád-római megegyezéssel. Véletlen ez vagy összeköttetést kaphatunk közöttük? A jövő fogja megmutatni. Azt minden esetre bizonyítja, hogy Magyarország nem érzi magát teljesen biztosítottnak abban a politikai rendszerben, melyhez az utóbbi időben kötve volt. Mutatja, hogy a magyar revizionizmus az utolsó időben nem találta meg sem Berlinben, sem Rómában azt a támaszt, melyet remélt Romániával szemben.“¹

Ehhez csak annyi megjegyzésünk van, hogy úgy látszik, hogy a román államférfiaknak a külpolitikai helyzetben és a jugoszláv politikában való bizakodása valamelyes általános, hivatalos intelem eredménye, mert ugyanaz nap, mikor a Brătianu-cikk megjelent, csaknem szóról szóra ugyanígy írt Goga lapja, a „Tara Noastră“ is.

MINDEZEKET az eddig ismertetett válaszokat a bukaresti sajtó, a regati pártok megnyilatkozásainak tekinthetjük, bár Goga maga erdélyi, de lekötötte magát egy párthoz és egy politikai gondolkörhöz, mely — hála Istennek — Erdély földjén nem bír talajjal s lapja, a „Tara Noastră“ is Bukarestben jelenik meg. Lássuk, mit írtak és mondtak közvetlenül az erdélyiek.

A „Natiunea Română“-t azért illetné meg különös figyelem, ha volna mondanivalója, mert a lap a most kormányon lévő liberális párt erdélyi szócsöve s a párt bukaresti sajtója, hacsak teljesen el nem került figyelmemet, egyáltalában tudomást sem vett a húsvéti vagy karácsonyi cikkről, a párt hivatalos lapjában, a bukaresti „Viitorul“-ban egy sort sem láttam.

¹ „Curentul“, 1937 április 8.

A „Natmnea Romana“ vezető helyen foglalkozik Bethlennel, de a cikkben semmi sincs. Pontról pontra ismerteti a cikket s pontról pontra tagadja állításait, tagad olyant, amit az egész világ tud. Tagadja, hogy Románia elnyomja a magyarságot, hogy romanizálja a székelyeket, hogy elmozdítják az állítólag románul nem tudó tisztviselőket, hogy felülvizsgálat alá akarják venni az állampolgárságokat és 75%-os arányszámot akarnak biztosítani a vállalatokban a románságnak. Tagadja, hogy ne lett volna kezdetől fogva revíziós mozgalom Magyarországon s állítását azzal bizonyítja, hogy 1918-ban és 1919-ben az erdélyi magyarság budapesti ösztökélésre tagadta meg a hűségesküt és nyújtott azután panaszokat be Genfben. S végül a lap kérdi: „Jó-hiszemű-e a volt magyar miniszterelnök, vagy új alapot keres a holnapi revíziós mozgalomra? Mert egyfelől jóindulatú megegyezést indítványozni s ugyanakkor egész sor hamis vádat emelni, olyan meg nem engedett politika, mely megegyezés és közeledés alapja nem lehet.“¹

Vezércikket írt, „feleletet“ a kolozsvári „Patria“ is, a nemzeti parasztpárt lapja.

A lap helyesnek tartaná, hogy román-jugoszláv mintára magyar-román kisebbségi megállapodás jöjjön létre, de annak előzménye — mint a többieknél — a revíziós mozgalom megszüntetése kell hogy legyen s azok a módok, melyeket e tekintetben Bethlen említ, nem elégitik ki.

Beismeri a lap, hogy az erdélyi románoknak a magyarok által történt elnyomása nem ad jogot a román államnak a magyarság elnyomására. Nem is volt ez a cél. A gyulafehérvári rezolúciók széleskörű jogegyenlőséget biztosítottak a kisebbségeknek, az erdélyi román nemzeti párt megértette a történet fordulatát akkor s ha Bethlen a nemzeti parasztpárt mai felfogását óhajtáná ismerni, küldesse el magának Maniu múlt évi felvinci beszédét, abból láthatja, hogy a párt hű maradt régi gondolkozásmódjához, a nemzeti demokráciához s kész a magyarság minden jogos sérelmét orvosolni a magyar kormány közbelépése nélkül.

Ha magyar, vagy más kisebbség, elnyomást szenved ma Romániában, az egyedül a jelenlegi kormány antidemokratikus politikájának a következménye és nem a román nép bosszúállásának.

(Itt egy megjegyzést kell, hogy tegyünk: a nemzeti parasztpárt Maniu és Vajda Sándor kormányelnöksége mellett több alkalommal és több éven át volt kormányon és a magyar kisebbség helyzetében mondhatni semmi változás nem volt.)

Természetesen a revíziós mozgalom eredetére nézve sem ért egyet a húsvéti cikkel a „Patria“. Szerinte a revíziós mozgalom valamikor a húszas évek közepén kezdődött Magyarországon, Lord Rothermere cikkei és Mussolini beszédei nyomán, holott, Bethlen szerint, a magyarság elnyomása régebb óta folyt. Tehát: a magyar revíziós mozgalom megindulásához idegenek befolyása volt szükséges: a revíziós mozgalomnak nem elnyomott magyar kisebbség megvédése, hanem turbulens politikusok érvényesülése a célja; nem alulról kiindult nemzeti mozgalom az, hanem politikai manőver, mely határrevízió örve alatt akarja megzavarni az európai békét.²

Végül elérkeztünk utolsóként említendő cikkünkhöz, melybe szeretnénk valamivel több megértést beleolvasni, mint mindabba,

¹ 1937 április 3.

² „Patria“, 1937 április 4.

melyeket fennebb ismertettünk. Vajda Sándor kolozsvári lapjáról, az „Ofensiva Romána.”-ról van szó.

„Bethlen István gróf kétségtelenül Közép-Európa egyik legérdekesebb személyisége“ — kezdi a cikk. — „A valóságok embere lévén, nem kerüli a kompromisszumokat, de politikai vonalát sem veszi el, amely céljához vezet. Ez a cél: Magyarország, a trianoni szerződés által okozott jogtalanságok és elvesztett határainak helyreállítása... Tapasztalatát, talentumát, presztízsét ennek szolgálatába állította: honfitársaitól megköveteli, hogy ennek az oltárán hozzanak meg minden áldozatot, áldozzanak fel minden belső ügyet, minden reformot.“

Ismertette a revízió külföldi összeköttetéseit, így folytatja;

„Hangsúlyoznunk kell, hogy Bethlen gróf Románia és Magyarország viszonyának szorosabbra fűzését tisztán opportunitásból keresi mint modus vivendit. Nincs magyar kormány — írta a húsvéti cikk —, mely lemondhatna a revízióról. A két kormány közötti tárgyalás csupán — ezt ismételni kell — ideiglenes megoldást, a revíziós propaganda mérséklését hozhatná létre.

Még ez is egy feltételtől függ: a magyar kisebbség helyzetének javulásától. S mikor erről szól, elfelejti, hogy Magyarország területén románok vannak, kiknek helyzetéről beszélni kell.“

A cikk végéhez ér:

„Mi lehet a mi válaszuk? Reánk nézve egyedül saját érdekünk irányadó, egyedül tőlünk függ a kezdeményezés és irányítás joga. Területi sértetlenségünket egyelőre elismerte Magyarország, a kisebbségekre vonatkozóan vissza kell utasítanunk minden rekriminációt. Ami pedig a revizionizmust illeti, az a jelenlegi magyar kormány mágikus Programja.

Elismerjük, hogy Bethlen gróf javaslata nem jelent magában véve lehetetlenséget. A jövő attól függ, milyen mértékben lehet a revíziós propagandát elaltatni.“¹

ANNAK, AKI E LAPOKAT futólag végigolvasta, benyomása talán az lesz, hogy a kinyújtott kéz hiábavaló.

Nem az!

Ki kell hogy nyújtsuk, mert olyan érdekekről van szó, melyek azt követelik, hogy tegyünk félre sok mindent, mindent, hiúságunkat, sértődöttségünket, büszkeségünket s ha önmegtagadásba kerül is, akkor sem szabad visszafordulni az útról, melyen elindultunk. Mert: „Nem jött-e el legfőbb ideje, hogy az erdélyi magyarság számára a lét vagy nemlét problémáját napirendre tűzzék?“ — kérdezte az erdélyi „Szabadság“.

Eljött. Ezt mondta meg Debrecenben Bethlen István és ezt cselekszi most.

Megímivalóm végére hagytam egypár sornyi idézetet egy beszédből, melyet Kolozsvárt tartott Lupa;, akit már idéztem, egyetemi tanár, volt miniszter, az Antireviziós Liga erdélyrészi elnöke:

„Pontosan hetvenhat évvel ezelőtt írta meg húsvéti cikkét a legnagyobb magyar államférfid, Deák Ferenc, aki Bécsnek modus vivendit ajánlott fel. Néhány év múlva létre is jött a kiegyezés és 1867 a béke és nyugalom fordulópontját jelentette.

Most Bethlen István gróf, a legnagyobb élő magyar államférfiú írta meg ünnepi áhítattal húsvéti cikkét, melyben Deákhhoz hasonlóan modus vivendit ajánl fel Keletnek, közvetlen szomszédjának. Remélem és meggyőződésem, hogy a jövő magával hozza a megértést.“

¹ 1937 április 5.